

Азийн улс төрийн уур амьсгалыг эрүүлжүүлэх таатай нөхцөлийг бүрэлдүүлж, тус тивийн орнуудын олон нийтийн хамгийн өргөн давхрага энх тайвныг сахин хамгаалж бэхжүүлэх тэмцэлд хамтран, ажиллах мөрийн хөтөлбөр болж болох юм. Тийм ч учраас уулзалтад оролцогчид зэвсэглэлээр хөөцөлдөхийн эсрэг империализм, жанжлалын болон харгис хүчний түрэмгий бодлогын эсрэг, дайны аюулын эсрэг тэмцэж байгаа азийн орнуудын улс төрийн янз бүрийн чиг баримжаа бүхий олон нийтийн, тухайлбал үйлдвэрчин, залуучууд эмэгтэйчүүд, шашны зэрэг дэвшилт ардчилсан байгууллагатай хамтран ажиллахад бэлэн байгааг мэдэгдэлд заав.

Ах дүү орны энх тайвны үндэсний хороодын төлөөлөгчид Находка хотноо хэвлэлийн бага хурал хийв.

МОНГОЛЫН ҮНДЭСНИЙ ТУСГААР ТОГТНОЛЫГ СЭРГЭЭН ТУНХАГЛАСНЫ 70 ЖИЛИЙН ОЙД ЗОРИУЛСАН ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ БАГА ХУРАЛ

Монголын үндэсний тусгаар тогтнолыг сэргээн тунхагласны 70 жилийн ойд зориулсан эрдэм шинжилгээний бага хурал Улаанбаатар хотноо 1981 оны арван нэгдүгээр сарын 25-нд болов.

БНМАУ-ын ШУА-ийн Түүхийн хүрээлэн. Дорнодахины судлалын хүрээлэнгээс эрхлэн хийлгэсэн тус бага хуралд ЗСБНХУ-ын ШУА-ийн Дорно дахины судлалын хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан доктор, профессор С. Д. Дылыков, ЗСБНХУ-ын ШУА-ийн Алс Дорнодын хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан дэд эрдэмтэн Р. М. Неронов нар оролцов.

Бага хуралд «Монголын ард түмний 1911 оны үндэсний эрх чөлөөний хөдөлгөөний 70 жилийн ой» гэсэн илтгэлийг академич Ш. Нацагдорж тавив. 1911 оны монголын үндэсний эрх чөлөөний хөдөлгөөн бол манжийн байлдан дагуулагчид ба хятадын худалдаачид, мөнгө хүүлэгчдийн эсрэг монголын ард түмний хийсэн урт удаан тэмцлийн шууд үргэлжлэл, түүний эүй ёсны үр дүн байлаа. Энэ хөдөлгөөн 1905 оны Оросын хувьсгалын шууд нөлөөн дор өрнөсөн.

1911 оны монголын ард түмний үндэсний эрх чөлөөний хөдөлгөөн нь манжийн ноёрхлыг бүрмөсөн устгаад зогсоогүй Монгол орныг эзлэн авч, хүчээр нэгтгэх гэсэн хятадын их хан үндэстний түрэмгий бодлогод хүчтэй цохилт болсныг илтгэгч онцлон тэмдэглэв.

Академич Ш. Нацагдорж илтгэлийнхээ төгсгөлд орчин үед маогийнхан хятад төвийн хар-

Уулзалтад оролцогчид Приморск, Хабаровск хязгаарын үйлдвэр, соёлын газраар зочилж, хөдөлмөрийн хамт олон, шинжлэх ухаан, соёлын зүтгэлтнүүдтэй уулзаж, коммунизм байгуулагчдын өрнүүн их ажил үйлстэй танилцав. Эдгээр уулзалт, цуглаан, яриа нь ард түмний найрамдлын сайхан илэрхийлэл болж байв.

Ази тив энх амгалан байх ёстой гэсэн үзэл санааны дор Находка хотноо болсон Азийн социалист орнуудын энх тайвны хороодын төлөөлөгчдийн уулзалт нь энэ тивийн энх тайвны талынхны хөдөлгөөнийг улам эрчим далайцтай болгох арга замыг тодорхойлох, үндэсний байгууллагуудын хамтын ажиллагааны зохицуулалтыг цаашид улам нягтруулахад чухал хувь нэмэр бүхий арга хэмжээ боллоо.

гис үзэл бодлогын үүднээс монголын ард түмний үндэсний эрх чөлөө, тусгаар тогтнолын төлөө хийсэн тэмцлийн утга агуулгыг санаатайгаар гуйвуулахыг оролдохдоо энэ хөдөлгөөнийг Хаант Орос улсын тухиралтаар гарсан ард түмний эсрэг чиглэсэн харгис хөдөлгөөн байсан мэтээр харуулахыг оролдож байгааг шуумжлэн тэмдэглэв.

ШУА-ийн сурвалжлагч гишүүн Ц.Пунцагноров «Оросын 1905-1907 оны хувьсгал Монгол орон, Дорно дахинд нөлөөлсөн нь»-гэдэг илтгэлдээ, Оросын 1905-1907 оны хувьсгал 1911 онд монголын ард түмний үндэсний эрх чөлөөний хөдөлгөөн өрнөж тусгаар тогтнолоо сэргээхэд үлэмжхэн нөлөөлснийг түүхт баримтаар нотлон харуулав. ШУА-ийн сурвалжлагч гишүүн, доктор Х. Пэрлээ «Манжийн төрөөс монголын талаар явуулсан шинэ засгийн бодлогын харгис шинж чанар» гэсэн илтгэлдээ, уг бодлогын хүчээр хятадчилах харгис мөн чанарыг илчлэхийн хамт, тэр бодлого монголчууд үндэсний тусгаар тогтнолынхоо төлөө босч тэмцэхэд хүргэсэн. Өнөөгийн Бээжингийн эрх баригчид хятад биш үндэстний цөөнх ард түмнийг хүчээр хятадчилах бодлого явуулж байгаа нь Цин улсын шинэ засгийн бодлоготой чанар адил байна гэж тэмдэглэв.

Профессор С. Д. Дылыков «1911-1912 оны монголын ард түмний үндэсний эрх чөлөөний хөдөлгөөний үе дэх Өвөр Монголын байдал»

гэсэн илтгэлдээ, Дорно дахины ард түмний
хувьсгалт

хөдөлгөөн гаргахад 1905 оны Оросын хувьсгал их нөлөө үзүүлсэн юм. Өвөр Монголд гарч байсан дугуйлангийн хөдөлгөөн болон манж хятадын ноёрхолыг эсэргүүцсэн ардын тэмцэл гарч байсныг тодорхой өгүүлэв. Доктор Ш. Сандаг «Богд хаант Монгол улс, түүний дотоод гадаад байдал» гэсэн илтгэл тавив. Илтгэгч, 1911 онд Монголын төрийн тусгаар тогтнолыг сэргээн мандуулах тухай тунхаг бичиг гаргаж, Богд хаант Монгол улс байгуулсан явдал бол монголын түүхэн дэх чухал үйл явдал мөн гэж цохон тэмдэглэв. Дэд эрдэмтэн Р. М. Неронов, ДДСХ-ийн эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга, дэд эрдэмтэн Ч. Далай нар 1911 оны монголын үндэсний эрх чөлөөний хөдөлгөөний тухай дэлгэрэнгүй ярьж, монголын ард түмний

үндэсний эрх чөлөө, тусгаар тогтнолын төлөө явуулсан тэмцлийн мөн чанарыг маогийнхан үгүйсгэж, түүний түүхийг санаатайгаар гуйвуулж байгааг илчлэн шүүмжилж хөдөлшгүй баримтаар няцаахын хамтаар уг эрдэм шинжилгээний бага хурал цаг үеэ олсон чухал ач холбогдолтой болсныг илтгэлдээ тэмдэглэв.

Түүнчилэн түүхийн ухааны дэд эрдэмтэн А. Дамдинсүрэн «Өвөр Монголд өрнөсөн үндэсний эрх чөлөөний хөдөлгөөн», Н. Ариунгуа «Монголын ард түмний үндэсний эрх чөлөөний хөдөлгөөний өрнөлтийн эсрэг Юань Шикайн засгийн явуулсан бодлого» гэсэн сэдвээр дэлгэрэнгүй үг хэлэв.

Ж. Баясах

БНМАУ: КАПИТАЛИЗМЫГ АЛГАСАН СОЦИАЛИЗМЫН ЗАМ (Москвад болсон «дугуй ширээний» ярилцлага)

Монгол ардын хувьсгалын 60 жилийн ойн өмнө Хэвлэлийн Новости Агентлаг, МОНЦАМЭ агентлагтай хамтран «Капитализмыг алгасан социализмын замаар замнаж яваа БНМАУ-ын хөгжлийн туршлагын олон улсын ач холбогдол» сэдвээр Москвад «дугуй ширээний» ярилцлага зохион явуулав. Ярилцалгад МАХН-ын Төв Хорооны дэргэдэх намын түүхийн институт (одоо Нийгмийн ухааны институт)-ийн орлогч захирал, түүхийн ухааны доктор А. Минис, дэд эрдэмтэн Б. Лигдэн, сэтгүүлч Х. Чулуунгомбо, Хэвлэлийн Новости Агентлагийн захиргааны орлогч дарга, ЗСБНХУ-ын төрийн шагналт И. Н. Медведев, түүхийн ухааны доктор, профессор М. С. Капица, дэлхийн социалист системийн эдийн засгийн институтийн эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан, түүхийн ухааны дэд эрдэмтэн Т.А. Якимова, «Правда» сонины социалист орнуудын редакцийн орлогч эрхлэгч, түүхийн ухааны дэд эрдэмтэн В. Шаров, ЗСБНХУ-ын Шинжлэх ухааны Академийн Дорно дахины судлалын институтийн эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан, хэлбичгийн ухааны дэд эрдэмтэн К. Яцковская нарын зэрэг хүмүүс оролцов.

Зөвлөлт, монголын нэрт эрдэмтэд, сэтгүүлчид, нийгмийн зүтгэлтнүүд гүн гүнзгий агуулгатай мэдээлэл хийв. Хэвлэлийн Новости агентлагийн захиргааны орлогч дарга И. Н. Медведев «Дугуй ширээний» ярилцлагад хэлсэн үгэндээ:

—Колонийн систем балран унасны дүнд

үндэсний тусгаар тогтнолоо олж, нийгэм-эдийн засгийн эрс өөрчлөлтийн замд орсон улс түмнүүдэд урьд хоцрогдсон орнууд капиталист хөгжлийн шатыг алгасан социализмд шилжсэн олон улсын туршлагыг судлан ашиглах явдал чухал ач холбогдолтой юм. Энэ талаар монголын ард түмэн нэн баялаг туршлагатай билээ гэж тэмдэглэжээ. Тэр цааш нь хэлэхдээ: «Аугаа их Октябрийн социалист хувьсгалаар эхэлсэн дэлхийн хувьсгалт үйл явцад Азийн хамгийн хоцрогдсон орнуудын нэг байсан Монгол орон ХХ зуунд феодализмаас социализмд шилжиж, олон зуун жилийн хоцрогдол, үгүйрэл хоосролоос дэвшил хөгжлийн түүхэн үсрэлт хийв...

Марксизм-ленинизмийн мөнхийн амьд сургаал, пролетарийн интернационализмын зарчмыг хэлбэрэлтгүй удирдлага болгож, шинэ амьдрал байгуулахад монголын хөдөлмөрчдийн шалгарсан манлайлагчийн үүргийг нэр төртэй биелүүлж байгаа МАХН, монголын ард түмний олсон амжилт үнэлж баршгүй гавъяа байгуулсан юм» гэж цохон тэмдэглэв.

Социалист байгуулалт дахь БНМАУ-ын туршлагын талаар ярихдаа: Ази, Африк, Латин Америк, Океанийн зуу гаруй орон хоцрогдлыг устгах эдийн засаг, нийгмийн дэвшлийг түргэтгэх замын тухай асуудлыг шийдвэрлэж байгаа одоо үед тэдний ихэнх нь ЗСБНХУ-ын үндэсний бүгд найрамдах улсууд, түүнчилэн түүхэн богино хуга-